

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD**

Nummer 2 • 2011 • Årgång 66

Efter Lars Nylén

Vad händer nu i kriminalvården?

Föredöme i Europa

Säkerhetschef om åren med Nylén

Okulärbesiktning på Högsbo

Om den operative generaldirektören

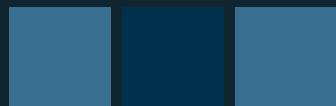
Unga lagöverträdare

Delade meningar om fotboja

Tidskrift för debatt om human kriminalvård

Grundad 1946 av Svenska Fångvårdssällskapet

Utkommer med fyra nummer per år.

- 3** Redaktören har ordet
- 4** Osäkerhet om kriminalpolitiken
- 7** Ett föredöme i säkerhet
- 10** Okulärbesiktning på Högsbo
- 14** Om gräsrötter och generaldirektörer
- 16** Kontroll, respekt och administration
- 18** Unga lagöverträdare
- 24** GPS-övervakning i Kalifornien
- 27** I korthet
- 29** Krönika
- 30** Minnesord

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD**

NR 2 • 2011 • ÅRGÅNG 66

REDAKTIONENS ADRESS

Tidskrift för Kriminalvård
Box 2562 • 403 17 GÖTEBORG

REDAKTION

Dennis Karlsson, ansvarig utgivare
031 7528817 • dennis.karlsson@kriminalvarden.se
Lars Metelius • 070 696 54 29
lars.metalus@swipnet.se
Jan Gustavsson • 054 873530
janforshaga@telia.com
Birgitta Göransson • 0708261200
birgitta.goransson@kriminalvarden.se

GRAFISK FORM

Forma Viva • Linköping

REDIGERING

Frans Schlyter • frans.schlyter@gmail.com

Manusstopp: nr 3 är 15 sept 2011

dennis.karlsson@kriminalvarden.se

Tidskriften utkommer med 4 nummer per år.

Prenumerationspris 200 kr per år.

Medlemskap privatpersoner

inkl. tidskrift 150 kr per år.

Prenumerationsärenden

hans-olof.larsson@kriminalvarden.se

Postgiro: 298060-5 www.tfknet.se

Tryckeri: www.myran.biz

ISSN 0040-6821

Tidskrift för Kriminalvård utges sedan 1946

med Svenska Fångvårdssällskapet som ägare.

Åsikter och idéer som framförs i signerade artiklar

eller i intervjuer står helt för artikelförfattarens eller

den intervjuades räkning.

Redaktören har ordet

Välkommen till ett nytt nummer av Tidskrift för Kriminalvård. I slutet av maj kom beskedet att Lars Nylén slutar som generaldirektör för Kriminalvården. Hans nya uppdrag från den 1 juli är att åt regeringen utreda och ta fram en strategi för rättsväsendets internationella insatser. Han avtackades formellt vid ett seminarium på Svartsjö slott på Ekerö den 30 juni.

Kriminalvården har haft snabba generaldirektörsbyten tidigare, men denna gång hade inga rymningar inträffat. Tvärtom hade myndigheten, under Lars Nyléns ledning, just redovisat uppnådd nollvision när det gäller rymningar från slutna anstalter – för första gången i kriminalvårdens historia. Full pott alltså för Nylén utifrån det uppdrag han fick 2004.

Ett tänkt temanummer om ungdomskriminalitet (apropå regeringens förslag om fotboja för ungdomar) har med anledning av ovanstående hastigt gjorts om. En kriminalvårdsdirektör, en säkerhetschef, en kriminalvårdschef och en frivårdsinspektör reflekterar alla över tiden med Nylén och det plötsliga avgångsbeskedet. Jag tackar dem särskilt för snabbt skrivande.

Regeringens förslag (prop. 2010/11:107) om förbättrad utslussning från slutna ungdomsvård innebär bl.a. en möjlighet till elektronisk övervakning vid vistelse utanför institution, alltså fotboja. Hur rimmar det med den hittillsvarande svenska synen på fotbojan som ett alternativ till fängelse, alltså som ett för den enskilde särdeles frihetsberövande ingrepp? Vi ska närma oss den frågan genom att i detta nummer se närmare på den nya påföljden ungdomstjänst och genom ett nedslag i Kalifornien, där GPS-teknik för övervakning används i stor skala.

Kan man administrera bort kriminaliteten? Jan Gustavsson ser med oro på frivårdens ökade administrativa uppgifter. Med minnesorden över Svenne Wallström avrundar Gunnar Engström och Gunilla Ternert detta något sena sommarnummer av Tfk. Jag hoppas att sommaren har varit avkopplande och önskar nu god läsning.

Dennis Karlsson
dennis.karlsson@kriminalvarden.se

Osäkerhet om kriminalpolitiken

Vad händer nu? Kommer kriminalpolitiken och kriminalvården att förändras? Vad betyder det för organisationen att den högsta chefen lämnar med kort varsel?

Av Birgitta Göransson

Kriminalvården har ett svårt uppdrag; man ska verkställa straff samtidigt som man ska rehabilitera. Uppdragen innebär att ta hand om människor av vitt skilda slag: unga, gamla, missbrukare, psykiskt sjuka, utvecklingsstörda, krigsskadade, neuropsykiatriskt funktionshandikappade och yrkeskriminella gängbrottslingar.

Omhändertagande kan kvarstå under många år. Organisationen måste bära starka känslor av frustration, vrede och utageranden. Personalen ska ta emot utan att ge igen. Detta kräver en mogen och välutbildad personal och på ledarskapet ställs särskilda krav.

Kriminalvårdens verksamhet behöver ha stabilitet och vara förutsägbar. Ledarna måste vara nära, aktiva, skapa trygghet och se till helheten i verksamheten. Att utveckla verksamheten för en organisation med 9000 anställda som kriminalvården kräver ledare som är engagerade, tydliga och drivande med etisk hållning. Det är inget förvaltningsuppdrag, och verksamheten kan genom dramatiska händelser raseras. När högste chefen som har varit motor i alla förändringar får nya uppdrag med kort varsel sänder det signaler till organisationen och skapar osäkerhet. Varför ges inte en general-

direktör som till hundra procent uppfyllt regeringens uppdrag en möjlighet att lugnt lämna ledarskapet med viss framförhållning? All utveckling stannar av nu. En osäkerhet skapas om den fastlagda kriminalpolitiken kommer att ändras. Den trygghet och det engagemang personalen känt i sitt arbete svalnar.

Förre justitieministern Thomas Bodström gav kriminalvården i uppdrag att bygga en säkerhetsanstalt i Norrland som ett svar på dåvarande oppositionens krav på omedelbara åtgärder efter flera fritagningar av grovt kriminella på slutna fängelser. Över en natt tvingade Bodström också dåvarande GD att avgå (säga upp sig). Nuvarande justitieminister Beatrice Ask ändrade inte byggplanen för en säkerhetsanstalt. Det är dyrt att bygga nytt och fastighetsägare mjölkar hyrespengar ur kriminalvården på ett sätt man inte kan göra inom den privata sektorn. Regeringen har aviserat att den inte tänker täcka byggkostnaderna, som naturligtvis inte kan rymmas inom den ordinarie budgeten. Ej heller tycks de vara beredda att ändra reglerna för hyressättning i sitt helägda statliga bolag för att frigöra medel till kriminalvårdens verksamhet.

Så vad kommer då att hända med kriminalvården framöver? Vilka krav kommer att ställas på besparingar? Kriminalvården har två uppdrag som måste balanseras – att verkställa straff på ett humant och rättssäkert sätt med samhällsskydd i fokus och att minska återfall i brott. Under Lars Nylén tid som GD har samhällsskyddet förbättrats. Rym-

” *En osäkerhet skapas om den fastlagda kriminalpolitiken kommer att ändras*

ningarna har minskat med 90 procent. Återfallsförebyggande insatser har professionaliserats och ökat i omfattning. Särskilda behandlingsavdelningar finns inrättade för t.ex. narkotikamissbrukare, sexualbrottslingar, män som utövar våld i nära relationer och ungdomsbrottslingar. Behandlingsprogrammen har hög kvalitet och vid utvärderingar har de flesta visat sig minska återfall i brott. Vid internationella jämförelser har kriminalvårdens behandlingsprogram hög kvalitet i genomförandet. Antalet klienter i frivård och på anstalt som genomgått program har ökat från 1 500 år 2003 till 9 600 år 2010.

Kriminalvårdens skolverksamhet har genomgått stora förändringar under senare år. Varje region har en rektor och lärarlag som hjälper intagna att studera. Klienterna sitter inte längre i skolan för att slippa arbeta utan de läser och slutför kurser. Antalet skolbetyg har ökat från 200 år 2005 till 2 036 år 2010. Yrkesutbildningarna ökar och samverkan med arbetsförmedlingar utvecklas. Antalet Krami-grupper i olika delar av landet har ökat.

Insatser för att bryta ett narkotikamissbruk och påbörja en rehabilitering har fortsatt och förbättrats med läkemedelsassisterad behandling. Insmuggling av narkotika har minskat avsevärt. Kontraktsvårdsärenden har ökat.

Alla dessa insatser är nödvändiga för att minska återfall i brott. De kostar pengar även om de alltid är lönsamma och på längre sikt ger en stor samhällsekonomisk vinst. Fortsatt brottslighet är det dyraste av allt.

I svensk kriminalvård arbetar personal nära klienterna till skillnad från kriminalvården i många andra länder. De är kontaktmän med uppdrag att stödja den intagne under verkställigheten och förbereda frigivning och utsluss. Detta fungerar mer eller mindre bra, men det finns personal i sådan omfattning att det är personalen som leder verksamheten, inte de tyngst belastade kriminella med högst anseende i den kriminella världen. Vid kriminalvårdens studiebesök i Kanada upplevde jag fantastiska fängelsemiljöer, små radhusområden innanför höga murar men också helt groteska. Psykiskt störda inlåsta i en liten cell med kameraövervakning och utan mänsklig kontakt, där den sjuke gick runt, runt i en mini-

” *Nedskärningar skulle kunna leda till en kriminalvård där den kriminella subkulturen tar över*

mal cell som ett plågat djur. Det fanns också avdelningar för de svåraste brottslingarna som inte samarbetat. De föstes ihop på en avdelning där ingen personal fanns tillgänglig. Fångarna övervakades av personal genom ett glastak en våning ovanför denna avdelning. Där rådde djungelns lag.

Antalet anställda i svenska fängelser är idag genom tidigare besparingar så få att det är på gränsen att de kan uppfylla sina uppdrag. Ytterligare nedskärningar för att spara pengar skulle kunna leda till en kriminalvård där den kriminella subkulturen tar över.

Kommer Kriminalvårdens uppdrag att förändras genom att besparingar krävs inom verksamhetens innehåll?

Kommer baspersonalen att ”slimmas” ytterligare eller specialutbildad personal minska så att en human återfallsförebyggande kriminalvård blir omöjlig att genomföra?

Hur ska den professionella verksamhet som sker idag säkerställas?

Relationer är viktigare än metoder som påverkansinstrument. Det är metoden i händerna på programledare med en empatisk förmåga att skapa en relation som har störst effekt. Säkerhetsarbete kräver distans och misstänksamhet i kontakten. Behandlingsverksamhet kräver närhet, förmedling av hopp och tillit. Kriminalvården klarar idag att balansera dessa två uppgifter. Men det kräver personal särskilt för det förändringsarbete som ska göras.

Birgitta Göransson

Ett föredöme i säkerhet

Den tidigare bilden av svensk kriminalvård som kreativ och progressiv har kompletterats och vi är nu ett föredöme när det gäller säkerheten. Vi har agerat plog, och nu plöjer och skördar andra i våra spår. Det skriver Kriminalvårdens säkerhetschef.

Christer Isaksson

Det här är sista veckan som Lars Nylén är vår chef. För en del av oss kommer han på ett sätt att vara vår chef även i fortsättningen, om ni väljer att förstå vad jag menar.

Det har varit en debatt på Kriminalvårdens intranät om Lars under den senaste tiden. Lite förvirrat ibland men i slutändan säkert bra, och det vore förmätet att recensera vad som skrivits. Bara en liten sak. Det som tydligen kallas Batmanbälte har varit på tapeten. Låt oss bara klargöra en sak kring det. Något sådant har inte vuxit fram under Lars Nyléns tid som chef, och undertecknad har i årtal argumenterat för att vad jag kallar dansbanevakter (sådana som bär all möjlig utrustning kring midjan) ska vi inte ha, annat än precis där och då grejerna kan behövas.

Föredöme i Europa

Tillbaka till Lars. Jo, det har sagts i olika sammanhang och det är ovedersägligt att säkerheten rustats upp under åren med Lars som chef. Jag ska inte trötta ut er med alla exempel på det. De som är intresserade ser det och vet det. Inom en rad områden. Inte minst märker vi som har förmånen att ha mycket kontakter med kollegor från andra länder det. En gång i tiden var Sverige ett föredöme i Europa och världen när det gällde kreativ och progressiv kriminalvård och

jag hoppas och tror att det är så fortfarande. Det som är nytt är att vi numera är ett föredöme på säkerhetsområdet, och massor av kollegor från andra länder har kommit hit för att se och lära. I nordiska sammanhang, som jag känner till bäst, är det helt klart att vi agerat plog och att man nu plöjer och skördar i våra spår. Hela tiden.

Det som samtidigt varit bra, tycker i vart fall jag, är att vi på inget sätt förlorat vår själ i takt med säkerhetsarbetet. Det är ju uppenbart att vi väl aldrig haft en sådan blomst-

” *Vi som har haft förmånen att få jobba med säkerhet de här åren har märkt skillnaden*

rande programverksamhet som idag, att vi aldrig haft så goda studieresultat hos våra intagna och att vi aldrig haft så lite narkotika på våra anstalter som vi har i dag. Kan det vara fel? Kan inte det få vara tecken på det vi säger, att för att kunna spela en match måste gräset vara klippt, planen kritad och en domare finns med på planen? Så är det i mycket större utsträckning i dag än det var förr.

Vind i seglen

Nu kan jag se hur ni som är kritiska till det här resonemanget tänker att ”nu sitter den

djävulen och skryter om sin egen verksamhet, han jobbar ju med säkerhet”. Jo, i någon mening är det så. Vi som har haft förmånen att få jobba med säkerhet de här åren har märkt skillnaden. Vi har haft vind i seglen och stöd av skepparen. Så är det. Men arbetet har gjorts på alla plan. Det går inte att nå framgång från skrivbordet. Det måste ut i verkligheten för att det ska bli bra – och det tror jag att vi alla tillsammans varit delaktiga i, men för att kunna nå resultat är det bara att erkänna att skepparen är viktigare än någon enstaka medlem av besättningen. Så är det. Inte jämligt men verkligt.

Hur ska det nu bli framöver? Ja, jag vet inte bättre än någon annan, men jag vet att det som byggts upp är så stabilt att det i vart fall tar tid att rasera. Men det går, om man väljer att säga att ”nu är säkerhetseran över och nu kan vi skifta fokus”. Då eroderar det hela. Det blir tillbaka till som det var förr, som om vi inget lärt. Säkerhet är, för att använda en sliten klyscha, färskvara och måste underhållas.

Det fort – av kunskap och goda rutiner – som vi byggt upp står stadigt men nu när angriparna kommer allt närmare blir det svårare att försvara. Ja, jag förstår att den liknelsen är våghalsig, att den är lätt att raljera över, men den som inte tar chansen och vågar vinner heller aldrig.

Vi som arbetat i min säkerhetsgrupp, våra kamrater på regionerna, ute på anstalter och häkten och frivård som arbetat med säkerhet, tycker oss ha rätt att känna stolthet över vad Lars lett oss till att åstadkomma. Vi förstår att inget varar för evigt. Vi förstår att det

vädras morgonluft. Och det kan väl vara okej. Vi förstår att det kommer att sägas ”att jag är den förste att medge att det här har varit en framgångsrik period och jag har alltid stöttat Lars Nylén, men samtidigt kan det vara bra att det kommer något nytt och ...”. En försiktig vindkantring. Kanske lite tydligare senare. Vi väntar oss det och vi ska försöka leva med det.

Tillbaka till inledningen. I någon mening kommer Lars Nylén alltid vara om inte vår chef så i vart fall vår ledare och lärare, på så

” *Vi förstår att inget varar för evigt. Vi förstår att det vädras morgonluft.*

sätt att allt det som byggts upp kommer att finnas kvar, i vart fall nu: säkerhetshandbok, säkerhetsorganisation, säkerhetsnätverk, utbildningar, övningar ... you name it.

Tack Lars!

Vi som arbetat nära dig, Lars, vet att du inte som vissa andra hittar liknelser från idrottsvärlden utan från båtvärlden. Eller för att inte tala om kärnkraftsvärlden. Har ni tänkt på hur illa det gått med säkerheten där på senare år? Kan det finnas något samband?

Det är synd att du drar nu. Vi hade velat ha dig kvar lite längre. Det finns detaljer på skeppet som hade behövt mer tid med dig som skeppare. Vi seglar stadigt och bra men det finns detaljer som behöver fixas för att motstå tufft väder och växlande vindar. Nu får vi fixa det själva, och med Inga så klart.

Jo, vi som arbetat nära dig har inte alltid bara sett det som en förmån att få göra det, ibland har det varit rätt tungt och arbetsamt. Det ska erkännas. Men det har varit en bra tid, en rolig tid, en lärorik och intensiv tid och med dig som skeppare kan även de värsta landkrabbor segla och ro sig över Ålands hav. Tack.

Christer Isaksson

Texten är ursprungligen publicerad på Kriminalvårdens intranät i juni 2011.

Okulärbesiktning på Högsbo

Lars Nylén var generaldirektören som plötsligt kunde dyka upp på anstalten Högsbo för att besiktiga en dörr som personalen i ett PAN-ärende hade glömt låsa för natten. Men vad behövs nu? Per Björkgren, kriminalvårdschef för VO Göteborg Syd, ger Kriminalvårdens nästa generaldirektör tre ord på vägen.

Per Björkgren

I Runtikrim nr 5 2007 intervjuas Lars Nylén och får frågan om han sitter kvar 2011. Han svarar: *Ja, men det kan ju som bekant ändra sig över en natt. Men så länge det finns möjlighet att göra samhällsnytta vill jag fortsätta.* Det ändrades 2011, men inte över en natt som för Lars föregångare Lena Häll Eriksson. Vi andra kände också av att det närmade sig avgång i organisationen. Signalerna, eller bristen på signaler, från departementet hade nått ut och i ärlighetens namn så spekulerades det runt omkring i kriminalvårdssverige om att Lars inte skulle få vara kvar förordnandet ut.

I maj 2010 rullade Lars Nylén in på Högsboanstalten med ett PAN-protokoll under armen och ville se dörren som personalen inte hade lyckats låsa i samband med en in-låsning. Vi började med att ta en kopp kaffe och Lars filosoferade med mig och två kvinnor kring hur det kan komma sig att man glömmet låsa till celldörren för natten. Vi gick sedan ut på avdelningen och tittade på dörren och mätte, och okulärbesiktade en motsvarande dörr till en cell som inte var bebodd. Vid 23-tiden några timmar senare rullade GD ut från anstalten och jag säger till de andra: det här kommer ni aldrig mer

att vara med om. Det kommer inte att komma en till GD som på plats kommer att gå omkring med oss en måndagskväll och besikta våra lås och dörrar. I intervjun från 2007 säger Lars: *Kvaliteten i kriminalvården visar sig i detaljerna.*

” *I maj 2010 rullade Lars Nylén in på Högsboanstalten med ett PAN-protokoll under armen*

Min första kontakt med Lars Nylén hade jag utan att veta om det. Jag och min familj kom åkandes i bil på E4 från Stockholm efter en skön semester när vi plötsligt passerades av tre svarta, skrämmande bilar som i hög hastighet låg i omkörningsfilen. Det var polisen under ledning av Lars Nylén som var på jakt. Mina barn rycktes med av jakten som samtidigt kommenterades i bilradion.

Något år innan Lars Nylén begav sig ut på E4 för att försöka fånga in rymlingarna bådade några andra händelser i kriminalvården för byte av generaldirektör. Kriminal-

vården skulle spara pengar. En expertgrupp skrev i en uppmärksammad promemoria att vi lätt kunde spara 100 miljoner utan att sänka kvaliteten på vare sig säkerhet, rättsvård eller program. Dåvarande justitieministern använde sedan rapporten som underlag för sina besparningsargument i televisionen. Bland annat sade ministern att nu skulle våra intagna börja städa och göra mat själva, vilket han tyckte var på tiden. Själv-

” *En del kriminalvårdare tänkte nog att Lars Nylén hade vi fått för våra synders skull*

förvaltningen skulle vara med och rädda kriminalvårdens ekonomi. Det behövdes vare sig arbetsledning eller vakter utan intagna skulle ta ansvar och växa i uppgiften. Personal skulle bara vara i tjänst när de verkligen behövdes och scheman och listor skulle anpassas efter detta. Vi sparade 100 miljoner och plockade bort det sista vi hade av våra säkerhetsresurser. Verkligheten grep in och skapade en dramatisk utveckling som nu är historia.

Lars Nylén fick 2004 ta över en stukad kriminalvård, och en del kriminalvårdare tänkte nog att Lars hade vi fått för våra synders skull. Själv förhöll jag mig försiktigt missnöjd och blev lite illa berörd till en början när hela kriminalvården dömdes ut. Vi fick höra att vi var en olydig organisation, att vi inte hade någon vettig grundutbildning och helt enkelt ingen ordning och reda på vår verksamhet. Jag tyckte att kriminalvården, trots sitt för tillfället skamfilade rykte, hade sjösat en stor satsning i samverkan med mobilisering mot narkotika, planerat

för den kommande enmyndigheten, hade en programsatsning som hade börjat ta fart och dessutom i flera år trottat med knäna för att få beläggningen att gå ihop i för trånga lokaler.

Vad har då hänt sedan 2004 fram till idag?

Vi har otvetydigt bättre ordning och reda på vår verksamhet. Vi har fortsatt satsning på missbruk och program. Vi har ett bättre genomtänkt utbildningspaket för personal och kanske viktigast av allt: vi är inte stukade längre.

Vad kommer då efter Lars Nylén? Vilket uppdrag kommer vår nästa generaldirektör att ha för handen? Jag har naturligtvis i dagsläget inte den minsta aning. Däremot tänker jag ta mig friheten att önska och ge nästa generaldirektör tre ord inför framtiden. Innan jag går in och filosoferar över framtiden vill jag åter citera Lars Nylén från intervjun 2007, där han får frågan om vad han inte visste om kriminalvården innan han fick uppdraget: *Det var om kriminalvårdens inre liv, om omöjliga besparningskrav och hur svårt slitet anstaltsbeståndet var, diskussionen om "enmyndigheten" och sådant.* Vad kommer nästa generaldirektör inte att veta vid tillträdet? Nästa generaldirektör kommer likt Lars Nylén inte heller att veta något om kriminalvårdens inre liv, hur besparingar slår mot verksamhet, i vilket skick våra anstalter är och vad som möjligt kan effektivisera vår organisation.

Min alldeles egna hemsnickrade teori är att det ofta på högsta övergripande nivå finns en övertro till att allting kan bli mycket effektivare och billigare. Jag har arbetat i kriminalvården i tjugo år och sett att det oftast har blivit det motsatta: både dyrare och mindre effektivt. När man tar in en ny organisation eller ett nytt system så bygger det på att något annat ska ut. In med något nytt och ut

med det gamla. Det som jag ofta sett hända är, att för att få den nya organisationen eller systemet att fungera så får man smyga in det gamla igen och plötsligt kör man med dubbla eller tredubbla system. Då brukar jag tänka på vad min kollega Christer brukar säga, att man ska bygga vägar där det redan finns stigar. Vi behöver förändra, effektivisera och modernisera, men kan jag få önska att det görs med historien som bas? *För att kunna se framåt måste man kunna lära av historien och förstå sammanhanget* (Lars Nylén, Runtikrim nr 5 2007).

Under Lars Nyléns sju år i kriminalvården har många saker hänt. Vi har bland mycket annat fått en utvecklingsavdelning som har drivit på en utveckling av forskning och utveckling. Vi har fått vänja oss vid att alla våra insatser gentemot våra klienter ska vara evidenssäkrade. Det som har slagit mig är emellertid att vi sällan pratar om evidens när vi pratar organisation, byggnationer och ekonomi. Jag kan ha fel, men då hör man mest talas om trender, anpassning, effektiviseringar, flexibla lokaler, vinstmaximering och andra fina ord. Dessa ord som man slänger sig med känns lite som tungviktarord som plockas ur ordboken och som inte går att bemöta. Jag tror att det är på sin plats att nästa generaldirektör inte enbart lutar sig mot historien utan även frågar efter evidens när det gäller kriminalvårdens framtid.

I internationella sammanhang har jag hört att man ofta kommenterat omfattande administration i ett land med att det saknas "institutional memory". Hur är det med vår minnesbank? Hur värdesätts beprövad erfarenhet? I motsats till länder som Georgien, där jag själv arbetat, så finns de flesta anställda i myndigheten kvar när vi byter generaldirektör. I kriminalvården blir inte bara våra

intagna kvar länge utan även många anställda blir kvar över lång tid. Ibland hör man att någon suckar över alla stofiler som inte förstått att byta jobb. Jag tror att en generaldirektör som vill bli framgångsrik måste förstå att värdesätta sin egen personal.

Mina tre ord till nästa generaldirektör som står i startgroparna för att forma framtidens kriminalvård är: använd **historien**, **evidensen** och **erfarenheten** som bas.

Till sist tar jag mig friheten att tolka Lars Nylén. Jag hoppas han förlåter mig detta. Det finns många åsikter om Lars Nylén som ledare för Kriminalvården. Visst har det väckt irritation i leden när han har skrivit detaljerade beskrivningar av hur en inläsning i cellen ska gå till, detaljerade beskrivningar av tillåten gymutrustning och alla imperativa säkerhetsutskick.

” *Vilket ansvar har vi i kriminalvården för att nästa generaldirektör ska lyckas?*

Å andra sidan har mytbildningen och lovorden varit det motsatta kring Nyléns enorma arbetskapacitet och engagemang. En generaldirektör får stå ut med att bli tolkad i svart och vitt. Min tolkning är att för Lars Nylén är det viktiga att ta ansvar. Om man inte ser att någon annan bryr sig om detaljerna, då får generaldirektören gå före. Om inte organisationen kan bereda och hantera frågor, då får generaldirektören göra det själv. Återigen en fråga om ansvar. Motsatsen till ansvar i Lars Nyléns värld är när personal längst ut i verksamheten ska utföra omöjliga uppdrag utan verktyg. Lars Nylén

har fullgjort sitt uppdrag och lyckades med råge att täppa till hålen. Men, det var inte bara Lars Nylén, det var 9 000 kriminalvårdstjänstemän som gjorde det tillsammans med Lars Nylén. Vilket ansvar har vi i kriminalvården för att nästa generaldirektör ska lyckas? Fick Lena Häll Eriksson någonsin chansen och kommer Lars Nyléns efterträdare att få ett realistiskt uppdrag?

Per Björkgren

Om gräsrotter och generaldirektörer

Kära regering, ge oss en ”peoples person” den här gången.
Lotta Arnerdal Helin, frivårdsinspektör vid frivården i Malmö och etnolog, ser tillbaka på fyra generaldirektörer. Och deras tabbar!

Lotta Arnerdal Helin

V i har nåtts av nyheten att Lars Nylén fått nya arbetsuppgifter. Det väcker tankar på hans år i kriminalvården men också på andra generalers avtryck. Hur mycket påverkar egentligen en generaldirektör det dagliga arbetet för oss gräsrotter? När några år passerat efter en avgång är det ändå vissa saker man minns av generalen, oftast konflikter. När jag började på Hall 1988 var Björn Weibo GD. Det jag minns av honom var att han drog igång arbetet med att dela upp vårdartjänsterna på dag- och nattschema. Han ville också att vårdar-

”*De bra saker som Björn Weibo säkert gjorde minns jag inte*

na skulle rotera mellan avdelningarna för att undvika osunda grupper. Det var starka känslor, och på Hall markerade man genom att sjukskriva sig så att anstaltsdirektören, kanslisterna och inspektörerna fick sitta och trycka på knapparna till de elektriska dörarna. De bra saker som Björn Weibo alldeles säkert gjorde minns jag inte. Det har gått över 20 år, så det kan säkert bero på mitt då-

liga minne också. Eller är det så att vi människor har lättare att minnas konflikter och misstag än ett gediget arbete?

Sedan kom Bertel Österdahl. Han inledde inte så lyckligt när han sa: ”Att vara vårdare är ett arbete som alla andra” För alla oss som vet hur pressande det kan vara att arbeta ute bland intagna på en avdelning var det inte så populärt. Men Bertel visade att han var en man som kunde utvecklas, han tog till sig idéer som ”What Works” och stöttade den stora narkotikasatsningen i början på 2000-talet. Nu hade jag förmånen att arbeta med Bertel det sista året han var GD. Jag hade kanske inte varit lika positiv till hans gärning om jag stannat som gräsrot och sett honom från det perspektivet? Kanske är hans klumpiga uttalande det som man minns ute på anstalter och häkten?

Lena Häll Eriksson hade jag också förmånen att få arbeta med, även om det var en mycket kort tid. Hon fick ett stort sparpaket av regeringen och hon drog igång arbetet med att öka säkerheten bland annat genom att införa inpasseringskontroll för personalen på säkerhetsanstalterna. Ändå fick hon lämna sin post 2004 efter en serie av incidenter som nog alla känner till väl. Om man

ska prata eftermäle efter Lena är det väl snarare så att hon satt så kort tid att det inte han bli så mycket att minnas?

Så kom då Lars Nylén. En man i grå kostym som efterträdde en kvinna i rött. Jag har träffat Nylén vid ett studiebesök på anstalten Kirseberg där jag arbetade då, men har inte arbetat med honom. Lars Nylén hade ett tydligt uppdrag från regeringen: Få ordning på kriminalvården! Det dröjde inte länge innan han fällde det yttrande som i alla fall jag ska minnas honom för: ”Den som gör något fel ska ställas till svars.” Detta gällde alltså inte att lagföra kriminella utan det gällde personalen inom verket. Nu minns jag inte säkert, men jag har för mig att Nylén i något sammanhang berättat att han när han kom till oss inte hade så höga tankar om svensk kriminalvård. Han har också sagt att han har ändrat uppfattning då han sett hur många kompetenta medarbetare det finns. Nylén lyckades med uppdraget från regeringen, rymningarna har minskat radikalt och narkotika finns knappt att få tag på ute på de slutnaste anstalterna. Det har blivit

”*Det verkar finnas en rädsla för att göra fel*

ordning på kriminalvården. Han har också fortsatt att stödja programverksamheten och kanske främst den som vänder sig till klienter som begått brott i nära relationer. Men jag kan inte låta bli att tänka på hans tidiga yttrande om ansvar. Det verkar vara så att man blivit ängsligare i dag. Det verkar finnas en rädsla för att göra fel. En del hanterar det genom att inte göra någonting alls och en del hanterar det genom att bevaka kollegor för att se om någon eventuellt gör fel. Chefer vakar över sin personal för att inte ansvar för deras misstag ska smeta av sig på

chefen. I värsta fall ses personalen som en potentiell säkerhetsrisk i stället för medarbetare och en resurs för verksamheten. Jag hoppas att jag från min frivårdshorisont har missuppfattat detta och i grunden har fel!

”*Nu är det ordning och reda så någon städtant behöver vi inte*

Nu väntar vi med spänning på att regeringen ska meddela vem som ska ta över som chef för en av Sveriges största myndigheter. Vad behöver vi nu? Nu är det ordning och reda så någon ny städtant behöver vi inte. Programverksamheten fungerar också bra på de allra flesta håll. Ja jag tänker på BoM-programmen och utbildningen. Jag har hört att arbetsdriften har problem i spåren efter finanskrisen. Kanske ska regeringens arbetslinje utsträckas även till vår verksamhet? Jag hoppas dock på att vi får en GD som vill utveckla personalen och få duktiga medarbetare att känna sig uppskattade. Ta fram scheman så de går att kombinera med föräldraskap och uppmuntra chefer som peppar sin personal. Jag säger inte att detta redan inte finns, men jag tror att vi nu skulle behöva en GD-period med fokus på att behålla duktig personal, vilket i sig skulle innebära en enorm besparing då kostnaderna för grundutbildningen är höga.

Kära Sveriges regering! Ge oss en ”peoples person” den här gången. En som förhoppningsvis hinner göra mycket bra saker innan han/hon gör den där tabben som vi kommer att minnas honom/henne för!

Lotta Arnerdal Helin

Kontroll, respekt och administration

Jan Gustavsson

Samhället ska visa att brottslighet är oacceptabelt, men också att det finns positiva alternativ till brott och missbruk. Ett sätt att visa på samhällets åtgärder är att utvärdera, kontrollera och mäta. I en svårtolkad och otrygg värld ska dessa åtgärder ge oss en känsla av att vi är på ”rätt väg”. Problemet är att forskningen inte kan ge oss den praktiska kunskapen om hur det är att leva i socialt underläge eller i socialt utanförskap. ”Det som mäts blir gjort”, heter det. När vi inte vet vad som är rätt saker att mäta? En stor risk, om vi mäter fel saker, är att vi hamnar i kontrollsamhället och enbart ägnar oss åt det interna kontrollsystemet och inte de verkliga bristerna. Givetvis kan riksdag och regering ha behov av att veta att polisen exempelvis kontrollerar 80 000 bilar varje år istället för 60 000. Frågan är om det är avgörande viktigt?

Ett frivårdsexempel

En villkorligt frigivne och hans övervakare kommer till frivårdsexpeditionen. De har båda tagit ledigt från sina arbeten och den

”*Det enda han/hon var intresserad av var att fylla i sitt formulär*

frigivne är stolt över att han med övervakarens hjälp fått en egen bostad, ett arbete och att missbruket upphört. Strax blir de inkal-

lade till ett besöksrum där en frivårdsinspektör förenar sig med dem. Efter en kort hälsningsceremoni frågar inspektören den frigivne om hur hans sociala situation ser ut. ”Jodå”, svarar klienten, ”det fungerar det mesta”. ”Vad bra” säger frivårdsinspektören, ”då kan ni gå”. Jag skämdes, berättade den frigivne senare för övervakaren (som tagit ledigt en hel dag), och jag blev förbannad på frivårdsinspektören för att han/hon inte visade mig respekt. Det enda han/hon var intresserad av var att fylla i sitt formulär och något annat var inte intressant.

Kriminalvårdsarbetet

Arbetet i kriminalvården upplevs ofta som otacksamt och utan resultat, eftersom vissa dömda återkommer till frivården, häktena och fängelserna, men många kriminalvårdare gör mycket goda arbetsinsatser och är värda all respekt. En bidragande faktor är givetvis att dömda lever i samhället och påverkas i betydligt högre grad av faktorer utanför kriminalvården. Den egna motivationen att förändra sitt liv kommer från AA-rörelsen, KRIS, olika slags behandlingar, egna barn, psykisk hälsa, sociala umgänget och trötthet inför och konsekvenserna av missbrukslivet.

Det innebär inte att enskilda människor inte har betydelse. Många dömda har uppgett att enskilda kriminalvårdare, övervakare, poliser eller advokater har spelat roll när

de själva fattade sina beslut om att förändra sin livssituation i mera positiv riktning. Det utmärkande för dessa kontakter har varit förtroende och respekt.

Den ökande administrationen

Jag har träffat många frivårdsinspektörer som har beskrivit utvecklingen för mig. Alla har inte identiskt samma åsikter men häpnadsväckande många, och det har gällt såväl mera repressivt som vårdinriktade inspektörer. En utveckling där det formella är helt dominerade och där till exempel antalet verkställighetsplaner är den viktigaste åtgärden.

Om klienten deltar i planeringen är inte alltid viktigt utan det gäller att redovisa ett stort antal genomförda verkställighetsplaneringar. När 40 procent av de dömda begär

nya brott så borde det vara allvarligare än att antalet verkställighetsplaner inte ökar för varje år. Utvecklingen har initierats centralt och styrs fortsatt av centrala direktiv.

Frivårdens framtid

Risken är att ett mekaniskt dokumenterande innebär en frustration hos personalen. Ju mer kontrollerad en situation blir desto mer tid går att beklaga sig eftersom arbetet upplevs som meningslöst och ointressant. Ett större ansvar till både frivårdsinspektörer och dömda skulle utveckla alla parter. Det har ingenting att göra med att acceptera brottsliga handlingar. En frivård med enbart formalia har ingen framtid. Kan man administrera bort kriminaliteten?

Jan Gustavsson

Unga lagöverträdare

Hur bryter man en kriminell karriär? En ny påföljd är ungdomstjänst för unga lagöverträdare. Denna straffpåföljd omfattar ungdomar mellan 15 och 18 år, i särskilda fall upp till och med 20 år. Ungdomstjänsten genomförs av socialtjänsten och är olika utformad i olika kommuner. Tyvärr finns ingen planerad utvärdering av effekten, som kan vara vägledande inför framtiden och som kan svara på frågor om den påverkar återfall i brott och om olika sätt att genomföra den har olika effekt.

I Uddevalla kommun har ungdomshandläggare utvecklat påföljden till att omfatta både det oavlönade arbete som ingår, nätverksarbete, föräldrasamverkan och kognitiva och attitydpåverkande samtal med den unge. Medling mellan gärningsman och brottsoffer förmedlas också.

Erfarenheterna är goda. Föräldrar och ungdomar som kommit in i en destruktiv cirkel och tappat kontakt får återupprätta sina relationer. Ungdomar får möjlighet att ta eget ansvar och påverka sin framtida utveckling. Ungdomar som tappat fotfäste i skolan kan återvinna detta och ungdomar med allvarligare hemproblematik kan identifieras. På nästa sida beskriver ungdomshandläggarna i Uddevalla kommun sin verksamhet.

De ungdomar som gör sig skyldiga till allvarlig brottslighet kan dömas till sluten ungdomsvård. Det är för dessa som regeringen lagt förslag om förbättrad utslussning, bland annat med möjlighet till elektronisk kontroll vid utevistelse. Du hittar propositionen i sammanfattning längre fram, liksom Socialstyrelsens yttrande gällande möjligheten att använda fotboja.

Så fungerar ungdomstjänst

Roger Janerfors och Eva Annerås

Ar 2007 infördes ungdomstjänst som en ny och fristående straffpåföljd för unga lagöverträdare i Sverige. Den nya lag omfattar ungdomar mellan 15-18 år (i särskilda fall upp till och med 20 år).

Ungdomstjänst är ett alternativ till böter eller annan straffpåföljd, den kan också kombineras med exempelvis ungdomsvård. Påföljden består av två delar: Oavlönat arbete och annan särskild verksamhet, ofta kallad påverkansprogram, på en sammanlagd tid av 20-150 timmar. All ungdomstjänst ska utföras efter den unges ordinarie skol- eller arbetstider.

Kommunernas socialtjänster ansvarar för att handlägga ungdomstjänst. I Uddevalla kommun ligger samordningen av ungdomstjänst inom Socialtjänstens avdelning för förebyggande socialt arbete.

Oavlönat arbete

Merparten av tiden den unge dömts till utgörs av oavlönat arbete på en kommunal, privat eller föreningsdriven arbetsplats. Arbetsplatsen utses i samråd, utifrån individuella behov och förutsättningar, så att rätt ungdom kommer till rätt arbetsplats. Framförallt tar vi hänsyn till vad ungdomen har för inriktning i/till gymnasiet, men det kan också handla om lämpligt fritidsintresse eller något som denne kanske aldrig provat på. Arbetet ska innehålla meningsfulla uppgif-

ter och sker under vägledning av utsedd lämplig handledare. Det är också viktigt att handledare och ungdom "matchar" varandra. Ungdomstjänstsamordnaren ansvarar för kontakten med handledaren och ungdomen och skaffar sig god kännedom om båda. Arbetsplatsen får ingen ekonomisk ersättning för att ställa upp. Istället ska det vara så att ungdomen bidrar med en insats på arbetsplatsen och att handledaren direkt kan kontakta oss om det är något problem. Som tack blir det "diplom" och någon mindre gåva efter genomförd ungdomstjänst, och som stimulans har vi utbildningskvällar med olika teman och efterföljande middag. Detta brukar vara väldigt uppskattat och vi har inte svårt att få fram arbetsplatser i Uddevalla. Många vill gärna göra en social insats för ungdomar och lägger verkligen sin själ i arbetet som handledare.

Påverkansprogram

I Uddevalla består påverkansprogrammet av en reflekterande samtalsserie med kognitiv inriktning. Antalet timmar kan variera beroende på behov, men är vanligtvis tio timmar fördelat på sju samtal. En förälder eller någon annan för ungdomen viktig vuxen (mentor), deltar i vissa fall i samtalen; numer är det oftast första och sista samtalet och däremellan samtalar vi med enbart med ungdomen.

I samtalen behandlas olika teman såsom den unge och dennes situation, socialt nätverk, brott och konsekvenser, våld, droger m.m. Tanken är att ge insikter och kunskaper samt möjlighet till förändrat beteende utifrån genomtänkta val.

Tanken är att denna samtalsserie ska vara lämplig för de flesta ungdomarna, men vi kan också individualisera innehållet vid behov. De flesta ungdomar som kommer till oss har inget kriminellt mönster. När det gäller ungdomar som har ett mer kriminellt beteende och/eller har dömts till ungdomstjänst flera gånger har vi ett lite längre Kriminalitetsprogram.

Upplägget av ungdomstjänsten i Uddevalla kommun

I stort sett följer vi strukturen nedan men allteftersom vi arbetat så har vi plockat in möjligheter att individualisera upplägget.

Samtal 1 Informering om nätverksmöte

Deltagare: den dömda, föräldrar, socialsekreterare, ansvarig för ungdomstjänst samt samtalsledaren. Här går vi igenom ungdomstjänstens innehåll och regler. Vi förhör oss om ungdomens (eventuella) gymnasieval, fritidsintressen och annat som kan vara relevant för en arbetsplatsplacering. Vi berättar om samtalsseriens innehåll och stämmer av frågor som finns. Detta samtal räknas som en del av ungdomstjänsten.

Efter detta återkommer ungdomstjänsthandläggaren med lämplig arbetsplats och gör tillsammans med ungdomen ett första besök där. Handledaren och ungdomen gör upp ett schema.

Samtal 2 Om mig och mitt nätverk

Deltagare: den unge, ev. förälder eller annan vuxen mentor och samtalsledaren.

Ungdomen får utifrån specifika frågor beskriva sig själv. Mentorn får fylla på.

Vi gör en aktuell nätverkskarta med den unge och samtalar kring familj, släkt, vänner/kompisar, eventuella yrkeshjälpare och skola/arbete. Vilka finns i mitt nätverk och vilka vill/bör jag ha där?

Samtal 3 Tema brott

Kognitivt och attitydpåverkande samtal kring brott i allmänhet och den dömdes brott. Här får ungdomen fundera mycket kring vem/vilka som får konsekvenser av brott och vad dessa konsekvenser blir, orsaker till brott i allmänhet men också till det egna brottet. Hur kunde man ha tänkt och gjort istället och hur kan man undvika en upprepning?

Medling vid brott tas också upp. Om inte ungdomen redan haft medling och är positiv till detta så startar vi upp medlingsarbete. Eftersom vi är samma personer som handlägger dessa ärenden, så fungerar det smidigt. Själva medlingen ligger dock utanför ungdomstjänsten.

Samtal 4 Tema droger

Kognitivt och attitydpåverkande samtal kring droger i allmänhet och den dömdes egna erfarenheter. Fakta kring bruk, riskbruk, missbruk och beroende tas upp. Lagstiftning kring tobak, spel, alkohol, narkotika m.m. och varför dessa regler finns i vårt

samhälle. Vilka plus och minus finns med alkohol? Vari består de negativa konsekvenserna med drogbruk? Var kan man få hjälp vid behov?

Samtal 5 **Tema våld och hot**

Kognitivt och attitydpåverkande samtal kring våld och impulsivitet i allmänhet och den dömdes egna erfarenheter. Hur vi reagerar i hotande och stressade situationer. Hur tanke-känsla-kroppsreaktioner och beteende hänger ihop. Vi pratar också om hur man kan lugna ner sig för att få tillbaka tankeförmågan och göra mer övertänkta val. Vad är de egna "svaga punkterna", vad är det som kan trigga igång beteenden som man inte vill ha.

Samtal 6 **Min framtid och framtida nätverkskarta**

Här är ofta förälder eller mentor med. Vi börjar med att se på vilka erfarenheter, kunskaper och förändringar ungdomen och föräldern/mentorn tycker att tiden från brottet och domen till genomförd ungdomstjänst gett, framförallt den unge. Vi försöker hjälpa till att tydliggöra det positiva som hänt i den unges liv, vilket i regel är ganska mycket. Vi utvärderar både hur arbetet och samtalsserien fungerat.

Sedan är det dags att blicka framåt. Ungdomen och den vuxne får fylla i varsitt blad om hur de tror och vill att ungdomens framtid ska se ut på kort och lång sikt (1, 5 och 10 år.). Vad behöver förändras? Av vem kan man få hjälp? Sedan samtalar vi utifrån detta.

Hur det sociala nätverket ser ut idag är också något som vi går igenom. Har eller behöver det förändras? Finns det något annat som ungdomen behöver hjälp och stöd med framöver, av socialtjänsten eller på annat håll?

Samtal 7 **Avslutande nätverksmöte**

Deltagare: ungdomen, föräldrar, ev. mentor, socialsekreterare, handledaren på arbetsplatsen, ansvarig för ungdomstjänst samt samtalsledaren. Detta är det mer formella avslutet på ungdomstjänsten. Här utvärderas också vad alla tycker om utfallet av ungdomens insats. Ungdomen får återigen berätta vad han/hon själv tyckt om sin insats, sina lärdomar men också om arbetsplatsen och samtalsserien.

Vid behov tar vi också upp med socialsekreteraren om ytterligare lämpliga hjälpinsatser.

Återkallelse

Om ungdomen missköter sin ungdomstjänst återrapporteras detta i första hand till socialsekreteraren. Ungdomen och familjen kallas till samtal och hjälper inte detta så går rapporteringen vidare till åklagaren. Denne kan dels ge en varning men också anhålla om att domstolen undanröjer domen och dömer till annan påföljd.

Detta händer dock ytterst sällan. De allra flesta ungdomar utför sin ungdomstjänst utan några problem. Många uttrycker också sin glädje över att ha genomfört ungdomstjänsten och att både arbetet och samtalen har givit dem mycket.

Roger Janerfors och Eva Annerås

Ungdomssekreterare
Ungdomstjänst och Medling vid brottSocialtjänstens
avdelning för förebyggande socialt arbete
Uddevalla kommun

Sammanfattning av proposition om förbättrad utslussning från slutet ungdomsvård (2010/11:107)

Ungdomar som döms till slutet ungdomsvård har gjort sig skyldiga till mycket allvarlig brottslighet. Påföljden avtjänas vid särskilda ungdomshem och är lägst 14 dagar och högst fyra år.

Det är väl känt att övergången från ungdomshem till ett liv i frihet är en kritisk period då risken för återfall i brott är hög. Både verkställighetsplaneringen och utslussningsarbetet har brister, bl.a. upprättas en fjärdedel av behandlingsplanerna utan socialtjänstens medverkan och cirka en tredjedel av de dömda saknar planerad utslussning. För att åtgärda dessa brister och därmed minska risken för återfall i brott föreslår regeringen ett antal åtgärder som ska förbättra verkställigheten och öka möjligheterna till successiv utslussning under kontrollerade former.

Betydelsen av en individuellt utformad verkställighet tydliggörs genom att det i lag regleras att en verkställighetsplan ska upprättas för den dömda. Statens institutionsstyrelse ska planlägga och genomföra verkställigheten efter samråd med socialtjänsten. Förslagen innebär att Statens institutionsstyrelsens ansvar för hela verkställigheten tydliggörs. Samtidigt betonas att en väl planerad och genomförd verkställighet förutsätter ett nära samarbete mellan institutionsstyrelsen och socialtjänsten, särskilt för att säkerställa att de åtgärder som vidtagits under verkställigheten kan fortsätta efter frigivning.

Vidare föreslås att den dömda under den senare delen av verkställigheten ska förberedas för ett liv i frihet genom konkreta åtgärder. Därutöver ska elektroniska hjälpmedel få användas för att kontrollera var den dömda befinner sig vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet.

Vid misstanke om att den dömda är drogpåverkad föreslås utökade provtagningsmetoder i form av saliv- och svettprov. Proportionalitetsprincipens betydelse tydliggörs genom att det anges att varje beslut om kontroll- eller tvångsåtgärd ska föregås av en proportionalitetsbedömning.

Ändringarna, som huvudsakligen görs i lagen (1998:603) om verkställighet av slutet ungdomsvård, föreslås träda i kraft den 1 augusti 2011.

Du hittar hela propositionen på regeringens hemsida:
<http://www.regeringen.se/sb/d/13654/a/165241>

Del av Socialstyrelsens yttrande (2009-06-17) över promemorian Förbättrad utslussning från slutna ungdomsvård och ändrade gallringsregler i belastningsregister Ds 2009:9

3.4.1 Kontroll med elektronisk övervakning

Socialstyrelsen avstyrker förslaget.

Socialstyrelsen anser att möjligheten med elektronisk övervakning, om den genomförs, i så fall bör tillämpas med mycket stor restriktivitet. I första hand bör stöd och kontrollfunktioner utformas som bygger på personlig kontakt med den unge av den organisation för utslussning som SiS tillsammans med socialtjänsten ansvarar för.

Det är av stor vikt att det råder en god balans mellan individuellt utformade stöd- och kontrollinsatser vid en utslussning. Utredningen lämnar ett förslag att SiS ska ges möjligheter att använda elektronisk kontroll (fotboja) i vissa fall. Man hänvisar till erfarenheter från kriminalvården. Användandet ska begränsas till kontroll om den unge befinner sig i sin bostad på angivna tider. Det handlar om ungdomar som är under 18 år.

Det framgår inte i vad mån en sådan kontrollfunktion ska vara frivillig och vad en ovilja hos den unge att gå med på arrangementet ska medföra, eller om det fordras vårdnadshavarens samtycke om den unge vistas i sitt hem etc. En stor andel av de ungdomar som frigges flyttar direkt till sina föräldrar. I den mån en utslussning sker via ett behandlingshem eller familjehem torde behovet av kontroll kunna tillgodoses i och med själva uppdraget till dessa.

I avsnitt 3.3 beskrivs att en särskild modell för samarbetet mellan SiS och socialtjänsten ska tas fram. Inom ramen för denna modell kan alternativ till kontroll i form av elektronisk övervakning utformas. Kontrollen över var den unge är och att han/hon följer den uppgjorda planen i samband med utslussningen kan i en sådan modell grunda sig på kontakter med de stöd- och resurspersoner inom SiS och socialtjänsten som ska ansvara för utslussningen. Denna kontakt bör vara förtätad under en utslussningsfas. Risk- och behovsbedömningar i samband med en utslussning kan göras bland annat med stöd av de särskilda bedömningsinstrument som redan tillämpas inom SiS. Med resultatet av dessa bedömningar som grund kan vid behov också kontrollfunktionen utformas som en integrerad del av den fortsatta behandlingen och grunda sig på personliga kontakter. Socialstyrelsen bedömning är att en sådan modell minskar risken för fortsatt kriminell identifikation hos den unge vilket kan bli en negativ följd av användandet av så kallad fotboja som kontrollinstrument.

Socialstyrelsen vill här fästa uppmärksamhet på en otydlighet i promemorian. Det framgår av lagtexten och författningskommentaren hur den nya kontrollmöjligheten är avsedd att tillämpas. Men i allmänmotiveringen anges att möjligheten är avsedd att användas ”i vissa fall” (s. 31). Det är oklart vad som avses med det uttrycket, särskilt som lagtexten inte synes vara utformad på ett sådant sätt att den stämmer med allmänmotiveringen. Socialstyrelsen förutsätter att det här föreligger endast ett förbiseende från utredningens sida.

GPS-övervakning i Kalifornien

Användning av Global Positioning System (GPS) som metod för övervakning förekommer som förslag i stalkningsutredningen och diskuteras säkerligen i den sittande påföljduretningen. Det är rimligt att anta att det är en övervakningsteknik som hör framtiden till. Samtidigt kan det finnas överdrivna förhoppningar kring GPS-teknikens möjligheter att bidra till förbättrad övervakning, minskad brottslighet och ekonomiska besparingar. Erfarenheterna av att använda GPS-tekniken inom rättsväsendet i Kalifornien, där tekniken används i stor skala, är därför intressanta.

GPS-övervakning i Kalifornien

Kalifornien har cirka 36 miljoner invånare (2007). Användningen av GPS-teknik för övervakning av kriminella personer i Kalifornien är tätt förknippad med delstatens hantering av frigivna sexualbrottslingar.

I Kalifornien har det i mer än 50 år varit lag på att dömda sexualbrottslingar har anmälningsplikt till den lokala polisen när de blivit frigivna och om de flyttar. 1995 blev informationen offentlig i den meningen att det blev möjligt för allmänheten att ställa frågor till den lokala polisen om det fanns några dömda sexualförbrytare i närheten. År 2004 blev det enligt "Megans lag" i Kalifornien dessutom möjligt för allmänheten att söka dömda sexualförbrytare i en databas

via Internet. Sökning kan göras via karta, stad/kommun, postnummer, gatunamn och bostadsområde. Det går då att få fram en detaljerad personlig profil på alla registrerade sexualbrottslingar i det sökta området. Lagen är inte avsedd att straffa gärningsmannen och den förbjuder uttryckligen användning av informationen för att trakassera eller begå brott mot gärningsmannen.

År 2006 röstades "Jessicas lag" igenom i Kalifornien. Lagens mest betydelsefulla inslag är att den förbjuder sexualbrottsdömda att bo närmare än cirka 600 meter från en park eller skola och lagen möjliggör också att via satellit GPS-positionera sexualbrottsdömda. Lagen innehåller dessutom straffskärpningar för sexualbrott.

Kalifornien är den stat i USA som i störst utsträckning använder GPS-teknik för att övervaka frigivna brottslingar. Av Kaliforniens 36 miljoner invånare har enligt California Department of Corrections and Rehabilitation cirka 85 000 personer någon gång dömts för ett sexualbrott. Totalt GPS-övervakas cirka 7 000 klienter som är villkorligt frigivna efter att ha dömts för sexualbrott. Av dem anses 4 800 vara klienter med låg återfallsrisk och 2 200 bedöms ha hög återfallsrisk. För klienter med låg risk avläses GPS-spårningen cirka en gång i veckan medan klienterna med högrisk spåras varje dag till en årlig kostnad om drygt 400 miljoner kronor (60 miljoner dollar).

Det är oftast hemlösa villkorligt frigivna sexualbrottsdömda som övervakas vis GPS. Dessa är också skyldiga att ha daglig telefonkontakt med sin "parole officer" och ha personliga möten minst en gång i veckan. Om de inte uppfyller dessa och andra villkor för deras frigivning, kan de gripas och överlämnas till styrelsen för "parole hearings" för ett återkallande av den villkorliga frigivningen och eventuellt föras tillbaka till fängelse.

Begränsningar i och orealistiska förväntningar om GPS-tekniken

I samband med överbeläggning i USA:s fängelser har efterfrågan på alternativ ökat. Att övervaka villkorligt frigivna med GPS har spridits till de flesta staterna i USA. Ett antal nya tillverkare av GPS-utrustning har tillkommit och konkurrerar om en lukrativ framväxande marknad, vilket eventuellt kan bidra till att det framförs överdrivna påståenden om produktens prestanda.

GPS-spårningstekniken har i USA förändrat övervakningen av brottslingar, men tekniken kan väcka orealistiska förväntningar om vad som är möjligt att göra. Teknik utvecklas hela tiden, men har sina begränsningar. Följande brister eller begränsningar har identifierats av bland andra Drake (2010).

GPS-övervakning ger en stor uppföljningsbörda

Under de tre första månaderna 2010 fanns det enbart i södra Kalifornien en eftersläpning på 31 000 olösta varningar i GPS-övervakningen. Varningarna eller de elektroniska registreringarna orsakas av i vissa fall av felsteg av sexualförbrytarna, i andra fall av tekniska brister. Anledningar till att systemet skickar varningar kan vara vistelse i förbjudna zoner eller borttagna ankelband, men även låg batterinivå och förlorade sig-

naler. De flesta registreringar är oviktiga, som låg batterinivå eller varningar när en villkorligt frigiven kör förbi en skola eller park.

GPS-övervakning tar tid från aktiva kontroller

Inom California Department of Corrections and Rehabilitation pågår en diskussion om att ansvariga "parole officers" blir allt mer låst vid sitt skrivbord för att titta på GPS-diagram, istället för att vara ute för att besöka och kontrollera de villkorligt frigivna.

GPS kan spåra brottslingar 24 timmar om dygnet

GPS har utformats som för att i första hand vara ett navigationssystem utomhus. Människor tillbringar större delen av sin tid inomhus, ofta utom räckhåll för svaga GPS-signaler och deras vistelseort kan ofta inte fastställas. Enheterna måste därtill laddas var 12:e timme, vilket kan vara problematiskt för villkorligt frigivna som är hemlösa och inte har tillgång till eluttag.

GPS kan spåra brottslingar överallt i realtid

I vissa delar av landet är täckning för mobiltelefon fortfarande svag eller ingen alls. Även om en spåringsenhet kan få GPS-data från satellit, måste det finnas tillförlitlig täckning för att förmedla denna information vidare till en larmcentral.

GPS-utrustningar är säkra

Utvärderingar av GPS-enheter på marknaden har visat att det går att kringgå tekniken och det finns dokumenterade fall i USA där gärningsmännen har utnyttjat sårbarheter i systemet.

GPS-spårningen förhindrar brott

Även om det är riktigt att den insamlade informationen kan hjälpa till att koppla gärningsmannen till en brottsplats så kan inte GPS-övervakning förhindra att brott uppstår.

Myndigheterna övervakar varje steg en brottsling tar

Det är ingen som sitter och tittar i datorer på rörelser i realtid. Istället registrerar ett spårningsprogram gärningsmannens rörelser och jämför dessa rörelser med de scheman och restriktioner som har skapats för den enskilde och som larmar när överträdelser görs.

GPS-övervakning sparar pengar

Ofta jämförs dygnskostnaderna för GPS-övervakning med dygnskostnaden i anstalt, men det som då förbises eller underskattas är de kostnader som hör samman med hela GPS-systemet. Erfarenheten är att det innebär betydande ökningar av personal, övertidskostnader, utbildning och tillbehör. Dessa omkostnader är normalt tre till fyra gånger högre än kostnaden för själva grundutrustningen.

Framtida utveckling i Kalifornien – integrering av GPS med andra metoder

Efter att två kvinnor blivit mördade av personer som stod under GPS-övervakning tillsattes det under 2010 en arbetsgrupp i Kalifornien. Gruppen omfattade representanter från olika delar av Kalifornien och från olika myndigheter inom rättsväsendet. Gruppens uppdrag var att föreslå förbättringar av övervakning av dem som är dömda för sexualbrott.

Arbetsgruppen rekommenderade bland annat införandet av en kontrollmodell som bygger på övervakning, behandling, riskbedömning och som har ett brottsofferfokus. Aktuariska riskbedömningsmodeller borde kompletteras med dynamiska vålds- och riskbedömningar som en integrerad del i övervakningen och differentiera övervakningen utifrån återfallsrisk. Dessutom föreslog man att man ska försöka ta tillvara på de möjligheter som GPS-systemet genererar för att spåra sexualbrottslingar, inrättandet av ett GPS-övervakningscenter för att öka effektiviteten i att hantera det elektroniska varnings systemet, och att specialutbilda personalen för att se till att det inte blev för många ärenden per tjänsteman. Eftersom rapporten nyligen är publicerad vet vi inte idag vilka förslag som kommer att genomföras. ■

Källor:

California Department of Corrections and Rehabilitation, Sex Offender Supervision and GPS Monitoring Task Force, October 2010

George Drake, The Truth about Offender Tracking with GPS, American Probation and Parole Association, Volume 33, page 20, 2009

<http://www.cdcr.ca.gov/>

IKORTHET

Kärlek stoppar kriminalitet

Vid omvälvande vändpunkter i livet kan även tungt kriminella personer sluta sin brottsliga bana. Det menar amerikanerna John Laub och Robert Sampson. John Laub är verksam vid National Institute of Justice i USA och Robert Sampson vid Harvard University i USA. Deras forskning innebar ett genombrott när det gäller att förstå hur och varför kriminella slutar begå brott genom viktiga händelser eller vändpunkter i livet. Sådana vändpunkter kan vara en kärleksrelation, en religiös upplevelse eller arbete. I somras mottog de båda forskarna 2011 års Stockholm Prize in Criminology för sin forskning (Källa: Brå).

Restriktioner ökar risk för ohälsa

Häktade med restriktioner är mer drabbade av psykisk ohälsa än andra häktade. Särskilt utsatta är häktade som också är föräldrar, vilka i högre grad lider av psykisk ohälsa. Det visar studien "Psykisk hälsa hos häktade med restriktioner" från Kriminalvårdens utvecklingsenhet. I studien beläggs för första gången att

skillnaderna i ohälsa verkligen beror på restriktionerna och inte på att de med restriktioner är mer psykiskt instabila från början (Källa: Kriminalvården).

Satsning mot livsstils-kriminellas brottslighet

Rikspolisstyrelsen ska på regeringens uppdrag utarbeta en vägledning för hur polismyndigheterna ska arbeta mot och identifiera de livsstilskriminella, initiera en nationell satsning mot de livsstilskriminellas brottslighet, låta utvärdera satsningens arbetsmetoder och effekter samt redovisa resultatet av satsningen. Enligt justitieminister Beatrice Ask drabbar de livsstilskriminellas brottslighet människor i vardagen och bidrar till en minskad trygghet (Källa: regeringen, pressmeddelande).

MI gör ingen skillnad

Användningen av alkohol och droger minskade lika mycket hos frigivna klienter oavsett om de fick stöd genom samtalsmetoden motiverande samtal (MI) eller med mer traditionella samtalsrutiner. Detta framkommer i rapporten "Motiverande samtal inom Kriminalvården" från

Kriminalvårdens utvecklingsenhet. Studien bygger på omfattande forskning om metodens effekter på 14 anstalter åren 2004-2005. Enligt projektledare Lars Forsberg vid Karolinska Institutet kan man inte ta rapporten som intäkt för att motiverande samtal inte fungerar inom kriminalvården, dels för att bortfallet av klienter i undersökningen var mycket hög, dels för att kompetensen i användningen av MI hos personalen vid denna tid var låg. Forskning på andra områden i samhället visar på att MI fungerar bra för att motivera till minskad användning av alkohol och droger (Källa: Kriminalvården).

Sexbrottslag får kritik

Förslaget att förbjuda sex med någon som inte gett sin tillåtelse skulle medföra bevissvårigheter och ett stort integritetsintrång. Det anser tunga remissinstanser, som säger nej till en samtyckesreglering, visar en genomgång som Svenska Dagbladet har gjort. Såväl Riksåklagaren som Domstolsverket, Rikspolisstyrelsen och Sveriges Advokatsamfund avstyrker förslaget (Källa: SvD).

I KORTHET

Försiktigt positivt om ROS

Kriminalvårdens utvärdering av behandlingsprogrammet för sexualbrottsdömda, ROS (Relation och samlevnad), visar på försiktigt positiva resultat. Åtta procent av personerna i behandlingsgruppen misstänktes för nya sexualbrott under uppföljningen jämfört med tio procent i gruppen som inte genomgått ROS. Dock är resultaten inte statistiskt säkerställda (Källa: Kriminalvården).

Allt fler i Almedalen

Det är inte bara politiker och företag som medverkar under politikerveckan i Almedalen. Allt fler statliga myndigheter finns på plats. Kriminalvården medverkade i år för tredje året i rad. Enligt en sammanställning som Dagens Nyheter gjort fanns 38 myndigheter med på årets arrangörslista. Dessa lade enligt egna uppgifter sammanlagt 5,2 miljoner kronor på sina arrangemang. Mest spenderade Försvarsmakten (900 000 kr) och Socialstyrelsen (740 000 kr). På delad tredje plats kom FOI, Kriminalvården och Sida (vardera 300 000 kr) (Källa: DN).

Krönika

Dennis Karlsson

Helt utan styrning

Minns ni Kriminalvårdsstyrelsen? För en tid sedan återuppväcktes den gamla myndigheten från det döda. Av nyhetsbyrån TT. Kriminalvårdsstyrelsen hade drogtestat 700 interner i en riksomfattande kontroll, stod det i telegrammet, apropå den framgångsrika kampen mot narkotika i anstalterna. Jag såg framför mig en svettig Christer Isaksson flänga mellan anstalterna med en massa provrör i bagaget.

Nu är det inte första gången som journalister framhärdar med att skriva Kriminalvårdsstyrelsen. Fråga mig, som kan sägas ha gjort karriär (jag är informatör i Kriminalvården sedan 2004) på uppgiften att få Sveriges journalister att skriva Kriminalvårdens huvudkontor istället för Kriminalvårdsstyrelsen. Trots fyrfärgsbroschyrer i samband med myndighetsförändringen, trots information på Internet och trots nytryckta statskalendrar och uppslagsböcker, lever Kriminalvårdsstyrelsen envist vidare. Ibland får man en känsla av att journalisterna tycker att Kriminalvårdsstyrelsen låter så ärevärdigt och huvudkontoret så banalt att det faller på sin egen orimlighet att vi skulle ha bytt det förra mot det senare.

Det finns för övrigt en parallell till detta i tidningsbranschen, nämligen exemplet med Malmös största dagliga avis. Den hette i alla år Sydsvenska Dagbladet men kallades för Sydsvenskan, tills den för några år sedan bytte namn till Sydsvenskan och numera följdriktigt kallas Sydsvenska Dagbladet. Åtminstone i Lunchekots tidningskrönika och åtminstone ibland. Det är som om man inte riktigt vill förstå att ett sådant fint namn som Sydsvenska Dagbladet kan bytas ut mot något så banalt som Sydsvenskan.

Men tillbaka till Kriminalvårdsstyrelsen, som för övrigt kunde vara ett väldigt förvirrande namn när man var ny en gång. För på Kriminalvårdsstyrelsen fanns det nämligen en verksstyrelse, med bland annat representanter för de politiska partierna. Alltså, en styrelse på Styrelsen. Bra, tänkte man när Kriminalvårdsstyrelsen skulle byta namn, då blir det bara en styrelse kvar – det måste ju räcka. Men tji fick man, för då försvann också verksstyrelsen. Sedan försvann både ÖD och GD, så nu är kriminalvården helt utan styrning. Vad månne bli va?

MINNESORD

Förre anstaltsdirektören Svenne Wallström, Täby, har avlidit i en ålder av 76 år. Han sörjes närmast av döttrarna Susanne och Sabine samt systemern Ann-Britt med deras familjer.

Svenne Wallström föddes i Strömsbruk i Harmångers församling i Gävleborgs län. Kännetecknande för Svenne har varit hans djupa och intensiva engagemang i arbetet med fångarna inom kriminalvården. Han har också under hela sitt liv varit engagerad och aktiv i de fackliga, politiska och ideella rörelserna. Från sina olika uppdragsgivare har han rönt stor uppskattning för det osjälviska och engagerade arbete som han nedlagt.

År 1955 anställdes Svenne som mentalskötare på Beckomberga sjukhus för att året därpå börja sin långa bana inom kriminalvården. Han började på fångvårdsanstalten Långholmen som extra vaktkonstapel och fortsatte sedan på den öppna anstalten Bogesund på en arbetsledande tjänst. Svenne har sedan innehaft olika tjänster inom kriminalvården, som inspektör i Nyköpings- och Stockholmsregionerna samt byrådirektör i Kriminalvårdsstyrelsen. Han slutade som anstaltsdirektör på Täbyanstalten, en tjänst som han uppehöll från tiden 1983 till 1999. Den sammanlagda tiden inom kriminalvården blev 44 år.

Svenne har fått ett oräkneligt antal brev från fångar, myndigheter, skolor och utländska delegationer som visat honom sin uppskattning. Under mitten av 1970-talet infördes den s.k. kriminalvårdsreformen, som syftade till bättre frigivningsförhållanden, ökad öppenhet och demokrati för fångarna. Svenne har med ospard möda arbetat för fångarnas rehabilitering och ökade möjligheter att få en bra inbudsning i samhället efter frigivningen. Han var den som verkade för reformens genomförande genom att utbilda och stimulera personalen på sin egen och andra anstalter. Hans sociala kompetens, förenad med en stor fond av humor, har varit välgörande för alla som kommit i beröring med honom. Människor definieras genom sina handlingar. Svenne är ett utmärkt exempel på detta.

Fångar, personal och vänner minns Svenne med glädje.

Gunnar Engström

Gunilla Ternert

Vill du debattera kriminalvård?

Tidskrift för Kriminalvård är öppen för alla som vill debattera kriminalvård utifrån humanistiska utgångspunkter. Ditt bidrag kan grunda sig i vetenskap och/eller erfarenhet, privat eller professionell.

Inled en ny debatt redan idag – skriv till:

Tidskrift för Kriminalvård

Box 2562

403 17 Göteborg

031-752 88 17

dennis.karlsson@kriminalvarden.se